

שעור 1 – טבלת 'רכיבי הטיעון'

רכיבי הטיעון, ולא יכנס לעומק ההבנה של כל משנה. בכל דוגמה להלן אדון באספקט שונה של הנושא הנדון.

א. דוגמא מס' 1 – הבחנה בין מקרים שונים

משנה מסכת בבא-קמא פרק ג, משנה ג

המוציא את תבנו ואת קשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו וכל הקודם בהן זכה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל המקלקלין ברשות הרבים והזיקו חייבין לשלם, וכל הקודם בהן זכה. ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו.

הצעה ליטבלת רכיבי טיעון

הלכה	'מוסר'	'המקרה'	'הקביעה הנורמטיבית'	'הנימוק'
1	סתם משנה	"המוציא את תבנו ואת קשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהן אחר"	"חייב בנזקו"	אין
2	סתם משנה	"וכל הקודם בהן"	"זכה"	אין
3	רשב"ג אומר	"כל המקלקלין ברשות הרבים והזיקו"	"חייבין לשלם"	אין
4	[רשב"ג]	"וכל הקודם בהן"	"זכה"	אין
5	[רשב"ג]	"ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר"	"חייב בנזקו"	אין

דיון בדוגמה 1

(1) 'מבט טכני' – אין נימוקים לאף אחת מן ההלכות במשנה. התבצעה השלמה פרשנית לדברי ה'מוסר' בהלכות (4) ו (5).

(2) ייחוס הלכה (4) לרשב"ג יש לה על מה לסמוך בשל תוספת ואו' החיבור: "וכל הקודם בהן". ייחוס הלכה (5) לרשב"ג מוצע בזה, רק עקב עיקרון 'הסדרתיות', עיקרון שיוסבר להלן. בשל עיקרון מתודולוגי זה אנו משערים כי הלכה (5) נאמרה בשמו של רשב"ג על כל מה שמשמע מכך.

(3) במשנה זו שלש סוגי קביעות נורמטיביות: חייב בנזקו, זכה, וחייבין לשלם. האם יש הבדל בין 'חייב בנזקו' לבין 'חייבין לשלם'? בהתבסס על עיקרון 'הדווקאות' שאף הוא יתואר להלן, אנו מניחים כי יש הבדל במשמעות המשפטית של שתי הקביעות, על אף שאיננו יודעים מהו.

- (4) האם 'המקרה' ב (1) זהה/שווה ל'מקרה' (3)? האם לפנינו מחלוקת בין 'סתם משנה' לרשב"ג? האם רשב"ג מתנסח באופן כללי, ו'סתם משנה' באופן קזואיסטי ולמעשה אין מחלוקת ביניהם?
- (5) מהן דעות 'סתם משנה' ורשב"ג לגופו של עניין? האם מותר מלכתחילה להוציא את תבנו וקשו לרשות הרבים? האם רק "כשהוזק בהן אחר" מתברר למפרע כי פעולה זו אסורה? האם היא מותרת מלכתחילה בתנאי שאף אחד לא יפגע?
- (6) מהם ההבדלים המשפטיים ברכיב 'המקרה' בין (1) (3) ו (5)?
- (7) מה עומד אחר ההלכה - "וכל הקודם בהן זכה"? האם זהו קנס למוציא זבל לרשות הרבים, או עונש הרתעתי על פגיעה פוטנציאלית בזכותו של הפרט להלך בבטחה ברשות הרבים?
- (8) מדוע אין רבי יהודה הנשיא פותח את המשנה בדברי רשב"ג אביו? האם 'חתימת' המשנה כדעת אביו נושאת אופי של 'קוד הלכתי'?

ב. דוגמה מס' 2 – על איזה 'מקרה' מדובר?

משנה, מסכת בבא בתרא, פרק א, משנה ג

המקיף את חבריו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר: אם עמד וגדר את הרביעית, מגלגלין עליו את הכל:

הצעה ליטבלת רכיבי טיעון

הנימוק	'הקביעה הנורמטיבית'	המקרה	המוסר	הלכה
אין	"אין מחייבין אותו"	"המקיף את חבריו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית"	'סתם משנה'	1
אין	"מגלגלין עליו את הכל"	"אם עמד וגדר את הרביעית"	"רבי יוסי אומר"	2

דיון בדוגמה מס' 2

- (1) משנה 'פשוטה' זו אינה מכילה השלמות פרשניות של הלומד ובכל זאת היא אניגמטית. המבנה הסכמטי שלה, דעת יחיד של רבי יוסי מול 'סתם משנה' יכול להעיד על מחלוקת תנאית אולם בחינת רכיב 'המקרה' מעלה כי אין רואים כלל במה הם חולקים. רבי יוסי מדבר על הגדר הרביעית ו'סתם משנה' על גדר ראשונה, שניה ושלישית?!
- (2) אם אכן מחלוקת במשנתנו מה ההבדל בין "אין מחייבין אותו" לבין "מגלגלין עליו את הכל"? האם 'סתם משנה' מדבר על עצם החיוב לבנות גדר רביעית אולם רבי יוסי מדבר על גובה ההשתתפות?
- (3) האם מפירוט 'המקרה' ב (2) אנו יכולים להסיק כי מחלוקת התנאים במשנתנו מתייחסת רק לגדר הרביעית, אולם לגבי שלשת הגדרות הראשונות רבי יוסי מסכים עם 'סתם משנה'?
- (4) למי הכוונה ב"אין מחייבין אותו"? למקיף או לניקף? מניתוח רכיבי הלשון נראה כי הכוונה הינה למקיף שהרי הוא הנושא במשפט. בשל כך יש לומר כי "אותו" הוא "המקיף" המוזכר בתחילת המשפט.

(5) "מגלגלין עליו את הכלי", על מי? על המקיף או על הניקף? ובכלל מי הוא זה ש"עמד וגדר את הרביעית"?

(6) מן ההיבט 'הסדרתי', האם - "אם עמד וגדר את הרביעית" מתייחס לאותו אחד שאין "מחייבין אותו"? האם, "אם עמד וגדר את הרביעית" מתייחס לאותו אחד "המקיף את חבירו משלש רוחותיו"? בהנחה שאלו אנשים שונים!

מן ההיבט המתודולוגי ובשפת 'השיטה המחודשת' אנו דנים בנושאים הבאים:

(1) מהו 'המקרה' עליו מדברת המשנה ב (1) וב(2)?

(2) במה חולקים 'סתם משנה' ורבי יוסי? האם מחלוקת זו מרומזת בשפת הקוד של רבי יהודה הנשיא בניסוח 'הקביעה הנורמטיבית' בשני המקרים?

(3) מהו 'הנימוק' החסר ב (1) וב (2), והאם מנימוק חסר זה היינו יכולים לדעת את פרטי 'המקרה' עליו חלוקים התנאים במשנה?

ג. דוגמה מס 3: הזהות המתודולוגית של כל חלק במשנה

משנה, מסכת בבא-בתרא, פרק ב, משנה ח

מרחיקין גורן קבוע מן העיר חמשים אמה. לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח, ומרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו, כדי שלא יזיק:

הצעה ל'טבלת רכיבי טיעון'

הלכה מספר	המוסר	המקרה	'הקביעה הנורמטיבית'	הנימוק
1	'סתם משנה'	גורן קבוע	מרחיקין מן העיר חמשים אמה	אין
2	'סתם משנה'	גורן קבוע בתוך שלו	לא יעשה אדם, אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח	?
?3	'סתם משנה'	[אם אדם עושה גורן]	מרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו	"כדי שלא יזיק"

דיון בדוגמא מס 3

(1) לפנינו שתי 'קביעות' שונות האחת – "חמשים אמה" והשניה "חמשים אמה לכל רוח", 'הקביעות' שונות זו מזו מן הסתם בשל היותן 'קביעות' ל'מקרים' שונים.

(2) הלכה (1) פונה בלשון סתמית – "מרחיקין גורן" והלכה (2) – "לא יעשה אדם", כלומר: הלכה (1) מתייחסת לגורן קיים שיש להרחיקו מן העיר, בכיוון אחד בלבד (מן הסתם מקצה העיר). הלכה (2) הינה מלכתחילה.

- (3) האם אפשר ללימוד את ההלכה (1) מתוך הלכה (2)? התשובה היא לא, שאם כן לא היה כותב רבי את שתי ההלכות בסמיכות זו לזו ובאותה יחידת מידע ממש. מה אם כן ההבדל ביניהם?
- (4) מן הביטוי 'גורן קבוע' משמע שיש גם 'גורן לא קבוע', ומה דינו של זה לא פורש במשנתנו.
- (5) מה משמעותה של הלכה (3)? האמנם זו הלכה עומדת בפני עצמה? שמא נאמר כי (3) הוא הנימוק של (2)?
- (6) האם "ומרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו כדי שלא יזיק" הוא 'המידתיות' והנימוק של (2)? דהיינו: אדם עושה גורן קבוע בתוך שלו רק אם יש לו חמישים אמה לכל רוח, אולם, המרחק בפועל יקבע בהרחקה מנטיעותיו ומנירו של חבירו בשיעור (=כדי) שלא יזיק!?
- (7) האם "כדי שלא יזיק" הוא הנימוק ב (3), או השיעור של ההרחקה ("כדי שלא יזיק")?
- (8) מה מוסיף הנימוק "כדי שלא יזיק", אם הוא אכן 'נימוק'! ומדוע אין נימוקים ל-(1) ול-(2)?
- (9) למי שייכת ההתייחסות ב (3) ל-(2)? ל-(1)? לשניהם? או אולי זו הלכה עצמאית?